

Kölelik Kapitalizm ve Sanayi Devrimi

Maxine Berg ve Pat Hudson

Maxine Berg

Warwick Üniversitesinde Profesör olarak görev yapan Maxine Berg, aynı zamanda Warwick Küresel Tarih ve Kültür Merkezinin kurucu direktörüdür. Araştırmalarıyla küresel tarih, maddi kültür ve erken modern çağdaki bilgi alanlarını irdelerken özellikle Asya ve Avrupa arasındaki ilişkilere odaklanmıştır. *Luxury and Pleasure in Eighteenth Sencutry Britain (On Sekizinci Yüzyıl Britanya'sında Lüks ve Haz)* (OUP 2005) gibi yayınları, iktisat tarihi ile Britanya/Avrupa tarihine yönelik küresel yaklaşımları tetiklemede etkili olmuştur. Editörlüğünü üstlendiği *Writing the History of the Global: Challenges for the Twenty-first Century (Küresel Tarihi Yazmak: Yirmi Birinci Yüzyılın Meydan Okumaları)* (2013) eseri ile "Europe's Asian Centuries: Trading Eurasia 1600-1830" ("Avrupa'nın Asya Yüzylları: Avrasya'yla Ticaret 1600-1830") (2010-2014) gibi projelerinde, küresel tarih yaklaşımları ortaya koyan önemli bir tarihçidir. Hâlihazırda Oxford Küresel Tarih Merkezi ile Warwick Küresel Tarih ve Kültür Merkezinde çalışmalarına devam etmektedir.

Pat Hudson

1948'de, Lancashire'de doğan İngiliz iktisat tarihçisi Pat Hudson, dünyanın önde gelen Sanayi Devrimi otoriteleri arasındadır. Araştırmaları sanayileşme sürecinin genel iktisadi, sosyal ve kültürel yönlerine odaklanmıştır. Sabit ve döner sermayenin oluşumu ile Britanya'nın ekonomik büyümesinde tekstil endüstrisinin rolü; proto-sanayileşme, yerel tarih ve mikro tarih; sanayileşme sırasında yaşanan bölgesel deneyimler arasındaki farklılıklar ve bölge içi ve bölgeler arası ihtisaslaşma ve ticari dinamikler gibi konular da dahil olmak üzere bir dizi alanda ilerlemelere ve değişimlere vesile olmuştur. Hudson, ayrıca geleneksel sanayileşme ve karşılaştırmalı iktisadi büyüme ölçülerine (örneğin milli gelir muhasebesinin, GS-YİH'nın ve Gini katsayısının tarihsel uygulamaları) yönelik eleştirel yaklaşımlar geliştirmiş, zaman ve mekân temelli iktisadi ve toplumsal tarih yazımına katkıda bulunmuştur. Çalışmaları, iktisat tarihinde iktisadi büyümeye odaklanılmasını eleştirir. Hudson, 2001'de 2004'e kadar İktisat Tarihi Cemiyetinin Başkanlığı, ardından Pasold Araştırma Fonu'nun Direktörlüğü (2006-2011) ve Governörler Kurulu Başkanlığı (2011-17) görevlerinde bulunmuştur.

Salim Korkmaz

1984'te Adana'da dünyaya gelen Salim Korkmaz, ilk ve orta öğreniminin ardından Hacettepe Üniversitesi Amerikan Kültürü ve Edebiyatı Bölümünde lisans öğrenimini tamamlamıştır. Türkiye Hentbol Federasyonunda iki yıl boyunca tercümanlık ve uluslararası ilişkiler koordinatörlüğü görevlerini üstlenmesinin ardından, yine Hacettepe Üniversitesinde İngilizce Mütercim Tercümanlık Yüksek Lisans Programında lisans üstü eğitimine devam etmiş; eşzamanlı olarak Kapadokya Meslek Yüksek Okulu'nda uygulamalı çevirmenlik dersleri vermiştir. 2013-2023 yılları arasında İstanbul merkezli bir uluslararası kuruluşta tercümanlık, uluslararası ilişkiler koordinatörlüğü ve genel koordinatörlük görevlerinde bulunarak çok sayıda uluslararası zirve, konferans, çalıştay gibi etkinliklerde konuşmacı, moderatör ve organizatör olarak rol almıştır. Hâlihazırda özel bir üniversitede uluslararası iş birliklerinden sorumlu müdür olarak görev yapan Salim Korkmaz, 2010 yılından bu yana, başta din sosyolojisi, İslam tarihi ve yönetim bilimleri olmak üzere çeşitli alanlarda birçok kitap ve süreli yayının tercümesini yapmıştır.

İÇİNDEKİLER

HARİTALAR VE TABLOLAR	9
ÇEVİRMENİN ÖNSÖZÜ	11
TEŞEKKÜRLER	13
GİRİŞ	17
1. BÖLÜM Kölelik ve Britanya Ekonomisi: Köle ve Plantasyon Ticareti Nasıl İşliyordu ve Nasıl Değişti?	31
2. BÖLÜM Kölelik ve Britanya Sanayi Devrimi: Hatalı Ölçümler	55
3. BÖLÜM Tüketimde Bir Devrim: Şeker ve Diğer Plantasyon Ürünleri.....	79
4. BÖLÜM Plantasyon Yenilikçiliği ve Atlantik Bilimi.....	103
5. BÖLÜM Britanya'nın 'Köle Limanları' ve Hinterlandları: Yapısal ve Bölgesel Dönüşüm	125
6. BÖLÜM Demir ve Bakır Devrimleri: Metaller, Teçhizat ve Madencilik	151
7. BÖLÜM Tekstil Devrimleri	175
8. BÖLÜM Finansal Kapitalizm	201
9. BÖLÜM Kölelik Üstüne Kölelik: Irk ve Eşitsizlik Mirasları	225
10. BÖLÜM Kölelik, Kapitalizm ve Britanya'nın İktisadi Tarihi.....	249
KAYNAKÇA	273
DİZİN	313

HARİTALAR VE TABLOLAR

Haritalar

1.1 Britanya'nın Transatlantik Köle Ticareti 1563-1810.

1.2 Britanya'nın Küçük Antiller'deki kolonilerle ticareti, 1563-1810

5.1 İkincil sektör istihdamının (yetişkin erkekler, madencilik dışında) bölgesel yoğunluğu, 1710

5.2 İkincil sektör istihdamının (yetişkin erkekler, madencilik dışında) bölgesel yoğunluğu, 1817

6.1 Metal endüstrilerinde istihdam edilen yetişkin erkeklerin bölgesel yoğunluğu, 1817

6.2 Metal ticaretinde ve madencilikte istihdam edilen toplam yetişkin erkeklerin bölgesel yoğunluğu, 1817

7.1 Tekstil sektöründe istihdam edilen yetişkin erkeklerin bölgesel yoğunluğu, 1710

7.2 Tekstil sektöründe istihdam edilen yetişkin erkeklerin bölgesel yoğunluğu, 1817

Tablolar

1.1 Atlantik'teki köleleştirilmiş insan ticaretinin artışı (geminin ait olduğu ülkeye göre Afrika'dan alınan sayıların en yakın % oranına göre dağılımı, toplam sayılarla birlikte) 1676–1850.

2.1 İngiltere/Britanya'da kalan ithalatın menşeinin coğrafi dağılımı 1700–1798, % (toplam resmi değerler, £1000).

2.2 İngiltere/Britanya yerli ihracatının coğrafi dağılımı 1700–1798 % (toplam resmi değerler, £1000).

2.3 İngiltere/Britanya yeniden ihracatının coğrafi dağılımı 1700–1798 % (toplam resmi değerler, £1000).

2.4 On sekizinci yüzyılda referans alınan üç on yıllık dönemde Britanya Atlantik sistemiyle ve Hint Okyanusu'yla ilişkilendirilen 'karo biçimli ticaret'. Ticaretin değerleri, on yıllık dönemler için resmi değerler olarak ve milyon £ cinsinden verilmiştir. İhracat rakamları yeniden ihracatı da kapsamaktadır.

3.1 Kaydedilen en büyük sekiz İngiliz/Britanya mal ithalatının (resmi değerler) sıralaması. Toplamda resmi ithalatın yarısı ile 2/3'üne tekaül etmektedir.

3.2 Maaşlar ve sınıflara göre yeni içeceklere yapılan harcamalar, 1760.

4.1 Batı Karayipler'deki efektif köle ve şeker fiyatları, sterlin cinsinden, 1674–1804.

6.1 Londra'dan Afrika'ya ve kolonilere metal ürün ihracatı, 1701 (her ürünün toplam ihracatının ağırlık olarak % oranları).

6.1 Atlantik pazarlarının Britanya'nın toplam dövme demir ve çivi ihracatındaki payı, 1700–1800.

7.1 Amerika Kıtası ile Batı Afrika'ya yapılan Britanya mamulü yün, pamuk ve keten tekstil ürünlerinin ihracatının toplam değerler içindeki % oranları

7.2 Britanya'nın Amerika Kıtası'ndaki kolonilerine ve Afrika'ya yerli tekstil ihracatı ile Asya menşeli tekstil yeniden ihracatı, 1771, değer ve % olarak; koloni nüfusları, *yak.* 1770.

7.3 Britanya ham pamuk ithalatlarının kaynakları % olarak ve toplam ağırlıklar, lbs. cinsinden, 1698-1780.

ÇEVİRMENİN ÖNSÖZÜ

Kapitalizm ve Sanayi Devrimi, tarihsel süreç içerisinde birbirleri ile etkileşim içerisinde olan ve birbirlerini besleyen iki kavram. Sermaye birikimi olmadan bildiğimiz anlamda ve bildiğimiz ölçekte bir sanayi devrimi muhtemelen mümkün olmayacağı gibi sanayi devrimi olmadan da “Batı” bugünkü sermaye gücüne, askerî ve siyasi kapasitesine erişemezdi. Bu ikisi arasındaki ilişkiye dair de devasa bir literatür hâlihazırda mevcuttur. Peki, bu karşılıklı etkileşim sürecinde ezici çoğunluğu Afrika’dan götürülen kölelerin etkisi var mıdır? Varsa hangi ölçektir? Elinizdeki kitap bu sorulara oldukça tatmin edici, veriye ve gözleme dayalı bir yanıt vermeyi amaçlıyor.

Çağdaş kapitalizm tarihi çalışmalarında otorite kabul edilen Maxine Berg ve Pat Hudson gibi iki İngiliz akademisyenin ortak çalışması olan eserin, İngiliz resmî tarih anlatısında köleliğin ve köle ticaretinin âdeta hiç yaşanmamış gibi muamele görmesine bir nevi bir tepki olarak ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Gerçekten de yakın dönemlere kadar İngiltere’nin özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda küresel hâkimiyetini pekiştirmesi ile köle ticaretinde en büyük oyuncu olması arasındaki ilişkinin üzerinde pek durulmaması ve köleliğe merkezi bir önem atfedilmemesi dikkat çekicidir. Kölelik, daha çok Amerika Kıtası’ndaki ve Karayipler’deki kolonilerle özdeşleştirilmiş ve büyük ölçüde Amerikan tarihinin bir unsuru olarak tarih yazımının konusu olmuştur. Ancak 2020’de Britanya’nın köle ticaretinde aktif rol almış tarihi şahsiyetlerin heykellerine yönelik bir dizi protesto eylemi, konunun İngiliz kamuoyu nezdinde de yeniden gündeme gelme-

sine vesile olmuştur. Hatta bu protestoların bizzat bu kitabın nihai şeklini almasına da katkıda bulunduğunu söyleyebiliriz.

Bu eserle, köleliğin Sanayi Devrimi'ni tetikleyen güçlerle nasıl bir etkileşim içerisinde olduğuna ve bir bakıma Sanayi Devrimi'ni nasıl mümkün kıldığına dair daha derinlikli bir anlayışa kavuşuyoruz. Elbette kitap bu alanda ilk çalışma olma iddiasında değil ancak kendisinden önceki çalışmaların üzerinde yükselerek güçlü ve özgün bir tez ortaya koymayı başarıyor. Kitabın seleflerinden farklı olarak Birleşik Krallık'taki çeşitli özel ve kamusal kurum ve kuruluşların kölelik temelli haksız kazançlarla ve imtiyazlarla yüzleşmeye başladıkları bir dönemde ortaya çıkmış olması, onu yalnızca bir akademik uğraşı olmaktan çıkarıp, aktüel tartışmaların da bir parçası hâline getiriyor. Bu bağlamda, hâlihazırda bu yüzleşme süreci yaşanmaya devam ederken, köle ticaretinin ve köleliğin 18. ve 19. yüzyıl Britanya ekonomisi üzerindeki etkisinin arka planına dair sunduğu detaylı analiz sayesinde eserin güncel gelişmeleri de daha doğru şekilde yorumlanmasına da hizmet edeceğine inanıyorum.

Bu kısa ön bilgilendirmenin ardından, lisans eğitimini Amerikan Kültürü ve Edebiyatı alanında tamamlamış bir çevirmen olarak, kölelik ve kapitalizm tarihi arasındaki ilişkinin Britanya'nın yükseliş hikâyesi bağlamında oturduğu yere dair –bu kitabı çevirene kadar– pek kafa yormadığımı itiraf etmek durumundayım. Üniversite eğitimim boyunca Amerikan tarihine ve Amerikan edebiyatına dair yaptığım okumalarda köleliğin büyük bir yer tutmasına karşın, bu uygulamanın Britanya'nın iktisadi büyümesindeki ve küresel bir süper güce dönüşmesindeki etkisini göz ardı etmiştim. Bu anlamda, Albaraka Yayınları tarafından bu eserin çevirisi bana teklif edildiğinde hem her şeyden önce bir okur olarak kendi bilgilerimi tazeleyecek ve üzerine yenilerini ekleyecek olmam hem de çevirmen kimliğimle, akademik geçmişimle yakından ilişkili bir içeriğin üzerinde çalışacak olmam hasebiyle farklı bir heyecan duyduğumu ifade etmeliyim. Eserle kurduğum bu ikili ilişkinin Türkçe metne olumlu yansımış olmasını ümit ediyorum.

Bu heyecanımın ve konuya dair özel ilgimin nihai metin üzerinden okur nezdinde de karşılık bulması dileğiyle...

TEŞEKKÜRLER

Araştırmamızın ana konusu, sanayileşmenin özellikle Britanya'daki tarihidir. Laf aramızda; zanaat ürünleri ve teknolojik değişim, tüketimdeki dönüşüm ve üretimdeki yenilikler, Asya'dan ithal edilen malların etkisi ve Britanya'nın denizaşırı ticaretinin küreselleşmesi hakkında geçmişte de bazı eserler kaleme aldık. Metal ticaretini ve tekstil endüstrisini; bölgesel ve yapısal farklılıkları; demografik değişimleri; nicel değerlendirmelerin avantajlarını ve kısıtlarını; ticari örgütlenmedeki, finanstaki ve bankacılıktaki değişikliklerin önemini araştırdık. Çalışmalarımızda zaman zaman köleliği ele alsak da köleliğin bu konularla nasıl bağlantılarının olduğunu tam olarak irdelemeye yalnızca son yıllarda başladık.

Bu kitabı, söz konusu bağlantıları ayrıntılı olarak incelemek ve Britanya'nın sanayileşmesinde köleliğin yerinin erişilebilir bir anlatısını ortaya koymak amacıyla kaleme aldık. Eserle ilgili çalışmalar, dik bir öğrenme eğrisi ve Atlantik'teki köleliğe, Britanya'nın köleleştirilmiş insan ticaretinin işleyişine ve köleliğin kapitalist toplum üzerindeki daha geniş çaptaki etkisine dair mükemmel çalışmalar ortaya koyan geçmişteki ve günümüzdeki bir grup araştırmacıya ne kadar çok şey borçlu olduğumuza dair bir farkındalığı da beraberinde getirmiştir. Eric Williams'ın 1944'te yayımladığı klasik *Kapitalizm ve Kölelik* (*Capitalism and Slavery*) tezinden bu yana yaklaşımımızı etkileyen kilit eserler arasında Richard B. Sheridan ve Richard Pares'in analizleri, B. W. Higman'ın demografik çalışması, S. G. Checkland ve Jacob Price'in ticari ve finansal araştırmaları ve Joseph Inikori'nin Afrikalıların sanayi devrimine katkısına dair anlatısı yer almaktadır. Bu ya-